Szávai János

Merénylet

1996 december 2-án egy fogadásra indultam a Sorbonne-ra, Jean-Pierre Poussou hívott meg, a Paris IV-Sorbonne rektora, nem is tudom, miért, talán csak hogy rokonszenvét kimutassa. Nem ismertem ugyanis a kollégát, akinek a tiszteletére összehívtak bennünket, a meghívottak többségével sem találkoztam még soha, de sebaj, mindig kell lennie egy első alkalomnak is. Jean-Pierre Poussou-t akkor ismertem meg, még 1993-ban, amikor a rue Cujas-ban az új Radnóti emléktáblát felavattuk; a követség meghívta, eljött, beszélgettünk, érdekelte Magyarország, ugyanis bordeaux-i, és ekként bor-rajongó lévén, tudta, hogy Villány ugyanazon a szélességi fokon fekszik, mint a világ számára legcsodálatosabb borvidéke: Bordeaux. Nem sokkal a táblaavatás után elvittem hozzá a hivatalos látogatáson lévő oktatási minisztert, Mádl Ferencet; Poussou lelkesedésében felajánlotta, hogy bevezeti egyetemén, ahol a cseh, a lengyel, a szerbhorvát, a román már helyet kapott, a magyar (nyelv, irodalom, civilizáció) oktatását.

Az emléktábla egy külön történet. Tabajdi Csaba a *Népszabadság*ban panaszolta el, hogy az épület tatarozása közben levették a Radnóti emlék-táblát a hajdani Hôtel de Flandre faláról, és hogy ebben a szomorú históriában, dixit a szocialista politikus, elsősorban a nagykövet a ludas. Elmentünk a szállodába, ahol a Boulevard St. Michel s „a rue Cujas sarkán kissé lejt a járda", beszéltem a tulajdonossal. 1971 őszén magam is laktam pár napig ebben a kis szállodában, Tóth Judit ajánlotta, persze Radnóti Miklós miatt. A régi tábla rézből készült, mondta a tulajdonos 1993-ban, vagyis ahányszor esik az eső, vörösbarna lé folyik végig a falon, maradandóan ronda nyomokat hagyva. Ha nem rézből készül, akkor szívesen látna egy új táblát, mondta közbevetésemre, értette, hogy a táblából ő csak hasznot húzhat. Még aznap utána néztünk, Havasi János, akkor intézeti igazgatóhelyettes ajánlott egy pécsi művészt, Molnár Sándort, szöveget is választottunk, a *Hispánia, Hispánia* két sorát, pár hét múlva megjött az új emléktábla, felavattuk. Radnóti Miklós 1939-ben szállt meg feleségével és barátaival a Hôtel de Flandre-ban, ahol később, amint az útikönyvek írják, sok más író is megfordult, főleg délamerikaiak, így például García Márquez, aki itt írta 1961-ben híres regényét, az *Ezredes úrnak nincs aki írjon* címűt, és afrikaiak, így a Nobel-díjas nigériai Wole Soyinka.

A fogadást a rektori iroda melletti teremben tartották. Tökéletes volt, mint mindig, a pezsgő verhetetlen, a piramis formára egymásra halmozott miniszendvicsek is verhetetlenek, Párizsban nagyon értenek hozzá. Hatkor

kezdődött, fél hétkor úgy éreztem, nem kell tovább maradnom, indultam kifelé. Ilyentájt a rue Saint-Jacques-ra nyíló kapu már zárva, vagyis irány a keresztfolyosó, a rue de la Sorbonne-i kapun lehet kijutni,a bejövőket ellenőrző portás még a helyén, köszön udvariasan. Két helyen szállhatok metróra, a Luxembourg és a Saint-Michel egyenlő távolságra van a Sorbonne-tól; tétovázás nélkül lefelé tartok a Saint-Michel felé. *Zengő állomások*, írja Radnóti: *Châtelet, Cité, St. Michel, Odéon! S Denfert-Rochereau!*

A Saint-Michel állomás legközelebbi lejárata a boulevard Saint-Germain sarkán nyílik, azután lenn a föld alatt még jókora távolságot kell megtenni, míg a place Saint-Michel alá ér az ember. A peronon komoly tömeg, a vonat csak nem jön, ember viszont egyre több, tíz perc után megunom, föl az utcára, legjobb lesz, ha lesétálok a Châtelet-ig, ahol az A-vonalra kell átszállnom. Hamar ott vagyok, le megint a föld alá, ismerem jól a labirintust, az A peronjáról látom a B peronját, tömeg, vonat arról még mindig nem jön, az enyém viszont máris, indulás haza Rueil-be. Az út egy jó fél óra, aztán még hét-nyolc percnyi gyaloglás, mire hazaérek, éppen kezdődik a nyolc órás híradó.

A hírek sorrendjéből tudni, hogy milyen világban élünk. Ha sport-hírrel kezdenek, hogy például Yannick Noah Bercyben, a fedettpályás tenisztornán bejutott a négy közé, akkor minden rendben. De most semmi sport. Robbantás a metróban. Bomba robbant, szögekkel telerakott bomba, sok a halott, rengeteg a sebesült. Ahogy később megtudjuk: négy halott és kilencvenegy sebesült. A metróban robbant. A Port Royal állomáson. Ahonnét a szerelvénynek a Saint-Michelre kellett volna érkeznie. Hát ezért nem jött.

Közel voltam hozzá. Pontosabban: közel volt hozzám. A kék táskát, mint utóbb megtudjuk, a végállomáson tette be a vonatba valaki, miután beállította az időzítőt. A Port-Royal állomás félig nyitott az utca felé, ha egy másik állomáson, zártabb térben robban föl, jóval nagyobb pusztítást eredményezett volna. És az időzítés – ha gyorsabb a vonat, ha kevesebbet időzik a Châtelet-nál, robbanhatott volna akár a Saint-Michelen. Mielőtt odaérek. Vagy éppen amikor odaérek. Közel járt a nemezis, de végül megelégedett egy figyelmeztetéssel. Figyelmeztet: biztonság márpedig nincsen. Ha azt is hisszük, hogy biztonságban vagyunk, a veszély mindenütt és szünet nélkül leselkedik ránk. Elfelejtjük hamar. Amíg nincs tűz, nincs árvíz, földrengés, járvány, baleset, végzetes betegség, addig élünk nyugodtan. Élünk.

A merényletet egyetlen szervezet sem vállalta. Nem tudjuk még ma sem, kik voltak az elkövetők. A merénylők. S ha még élnek, vajon készülnek-e valamire.

Élünk. Hol nyugodtabban, hol nyugtalanul.

Valaki vigyáz ránk.

Orosz rulett és a Guszev utca

1956 november 4-én reggel fél hatkor rettentő ágyúdörgésre ébredtünk. November 3-án még mindenki optimista volt, úgy tudtuk, a szovjet csapatok kivonulóban vannak. De 4-én fordult a történelem. Fölöttünk pár száz méterre a Kis-Svábhegyen beásott szovjet tüzérség lőtte a Várat, az utcai ablakainkból jól látszott, ahogy a lövedékek becsapódnak a Levéltár épületébe. A Levéltár óriási lánggal égett. Bennünket közvetlen veszély nem fenyegetett, ami zajlott, Budapest lerohanása, a fejünk fölött zajlott. A rádióban patetikus hangon szólalt meg a kormány üzenete: a szovjet csapatok ma hajnalban megtámadták hazánk fővárosát. A kormány a helyén van.

A dübörgés nemsokára abbamaradt. Nagy Imre segítségért könyörgő felhívását olvasta be tíz percenként a rádió. Aztán tizenegy óra körül befutott a híres pszichológus, Mérei Ferenc. Hazafelé tartott, útközben tért be hozzánk. Az egyetem forradalmi bizottságában tevékenykedett, ott töltött be fontos szerepet. Mindennek vége, mondta, feloszlottunk. Átjöttem, amíg még lehetett, a hídon. Nincs más megoldás, csak a passzív rezisztencia. A teljes bojkott. Bojkottálunk mindent, ami szovjet, mindent, ami orosz, nem csak a politikában, a művészetben is. Nincs többé Csajkovszkij, nincs többé Dosztojevszkij. Hülyeségeket beszél, gondoltam magamban tizenhat évesen. Mérei Ferenc aztán elment. Összejöveteleket szervezett, írásokat készített, megoldáson törte a fejét. 1958 elején tartóztatták le, tíz évre ítélték, ötöt ült le, 1963-ban szabadult.

Egy korabeli történet szerint, amelyet 1966-ban hallottunk, egy kisfiú elénekli otthon az óvodában tanult *Gólya, gólya gilicét. Mitől véres a lábad?* teszi föl a kérdést a népdal, és rögtön válaszol is rá: *Török gyerek megvágta.* De az ötéves gyerek egy másik változatot adott elő: *Orosz gyerek megvágta.* Az apa a szocialista rendszer híve volt, a hallottak felháborították. Nem volt elég ötvenhat? A Kádár rendszer egyik tartóoszlopa volt a megbonthatatlan szovjet-magyar barátság jelszava. Akármennyire puhult az évek során a diktatúra, bizonyos határokon nem lehetett túllépni; a tabutémák közül is a legszigorúbban védett volt a Szovjetunióhoz és a szovjet táborhoz tartozás, a Szovjetuniótól függés gondolata. A népdal szavaira lefordítva: orosz gyerek nem bánthat magyar gyereket.

Pedig a történelmi tudatban az orosz éppolyan negatív összefüggésben élt, mint a török. A törökök, a fürdőket kivéve, semmit sem hoztak Magyarországnak, inkább csak vittek. És kegyetlenül romboltak. Máig pontosan emlékszem arra a térképre, amelyet gyerekkoromban a szekszárdi múzeumban láttam. A Sárközt ábrázolta, a tájegység település

szerkezetét. Azon a területen, ahol ma, pontosabban a török hódoltság vége óta mindössze négy település található, a török hadak bejövetele előtt tizenkét település állott. Vagyis a két harmada elnéptelenedett, véglegesen eltűnt.

Az oroszoktól sem várhattunk soha semmi jót. 1848-49 kivételesen fontos pillanat a nemzeti tudat számára. Az osztrákok nem bírtak velünk, behívták hát segítségül az orosz hadsereget. Elsöpörtek mindent. És Petőfi? Kinek a lelkén szárad a nemzeti érzést a legtisztábban kifejező költő halála? A segesvári csatában Bem seregét szétverő orosz katonák valamelyike szúrta agyon nyilvánvalóan.

Oroszok álltak a gyászos emlékű 1919-es Kommün győzelmének a hátterében. Azután 1945-ben bevonult Magyarországra a Vörös Hadsereg, és itt is maradt közel fél évszázadon át. A Szovjetuniónak köszönheti Magyarország a Trianonnál is kedvezőtlenebb 1947-es párizsi békeszerződés szigorúságát. Azután a társadalmi-politikai berendezkedés szovjet mintára történő átalakítását, az előnytelen gazdasági kapcsolatokat. A féktelen propaganda eközben valóságos földi paradicsomként festette le a nagy Szovjetuniót.

De a történelmi hagyomány nem illett bele az idillikus képbe, 1849 emléke sötét árnyként borult az orosz-magyar kapcsolatra. A Rákosi-rendszer megpróbálkozott a kép átfestésével. Illés Béla egy olyan történettel állt elő, amely szerint Paskievics hadseregének erős belső ellenállással kellett szembenéznie, számos orosz katona, köztük tisztek is megtagadták az engedelmességet, nem voltak hajlandók a magyar csapatokkal csatázni. A dezertőröket hadbíróság elé állították, és kivégezték. A legfontosabb ellenálló, Illés Béla szerint, egy bizonyos Guszev kapitány volt, akiről 1950-ben utcát is elneveztek Budapest belvárosában. A történetből azonban sajnos egyetlen szó sem igaz, az orosz katonák engedelmesek voltak, Guszev kapitány csak Illés képzeletében létezett. Meg a belvárosi Sas utca nevében.

1956. október 23-a egyik legfontosabb jelszava a Ruszkik haza! Oroszok verték le az 1956-os forradalmat. Nagy Imre hiába jelentette be november elsején, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből, ez a deklaráció éppúgy hatástalan szöveg maradt, mint Kossuth 1849-es Függetlenségi Kiáltványa. A Szovjetunió elvárásának és sugalmazásának a következménye volt az 1957-58-as példátlanul kegyetlen megtorlások sora. Eltérően a törököktől, akik nem kényszerítették rá vallásukat és ideológiájukat a meghódítottakra, a szovjet politika a magyar társadalom teljes átalakítására törekedett, nem csak a tulajdonviszonyokat változtatta

meg, hanem doktrináját és ideológiáját is rákényszerítette a magyar társadalomra.

A Nagy Imre 1989 júniusi újratemetésekor elhangzott beszédek közül a legerőteljesebbet az akkor huszonhat éves Orbán Viktor mondta: a szovjet megszálló csapatok kivonulását követelte. A rákövetkező év májusában megalakult Antall kormány első dolga volt a külpolitikai prioritások átrendezése. A Varsói Szerződés vezetőinek moszkvai ülésén Antall József hihetetlen bátorságról tett tanúbizonyságot, amikor szövetségesek nélkül, a segítséget ígérő lengyelek visszakozása ellenére bejelentette: Magyarország a szervezet megszüntetését javasolja. Az elgyengült Gorbacsov, meglepetésre, rábólintott, mire a többi tagország is sietett a megszüntetés mellett érvelni.

Ezzel megindult az a folyamat, amely felszámolta az ország keleti függését, és Magyarországot néhány év alatt a nyugati szövetségek, a NATO és az Európai Unió tagjává tette. Vagyis a török és az orosz közjáték után visszakerültünk oda, ahová első királyunk kijelölte hazánk helyét, Nyugat-Európába. 1991 júniusában végre kivonult a Vörös Hadsereg, Antall pedig a Borisz Jelcinnel folytatott tárgyalásai nyomán új dimenzióba helyezte az orosz-magyar kapcsolatokat. Ennek leglátványosabb pillanata volt az orosz elnök beszéde a magyar parlamentben; Jelcin bocsánatot kért az 1956-os szovjet beavatkozásért.

Bár a szavak szintjén minden politikai erő elfogadta új prioritásait, a baloldali pártok folyamatos kritikával illették Antall külpolitikáját. Ne ingereljük az orosz medvét, írta a *Magyar Napló*ban Lengyel László. A kritikus hangok szerint a magyar gazdaság válsága, a munkanélküliség robbanásszerű növekedése egyértelműen a kormány hibás orosz-politikájának köszönhető. Eltűnt Magyarország legnagyobb piaca, hangoztatták, az okozott kár felbecsülhetetlen. Arról persze nem esett szó, hogy a magyar-szovjet kereskedelem mennyire egyoldalúan, számunkra előnytelenül alakult a Kádár-rendszer évtizedeiben.

Tanúja voltam többször is, Antall mennyire fontosnak tartotta az orosz kapcsolat körüli nézetek tisztázását. Első külföldi úti céljai – Bonn, Párizs, Washington – egészen pontosan megjelölték, hogyan képzeli el Magyarország új külpolitikáját. Oroszországgal korrekt kapcsolatra törekedett, de egyetlen pillanatra sem feledkezett meg arról a veszélyről, amelyet nagy keleti szomszédunk jelentett számunkra. 1991 augusztusában a szovjet vezetés retrográd elemei puccsot hajtottak végre Janajev vezetésével; a szovjet elnök Gorbacsovot és az orosz elnök Jelcint is őrizetbe vették. A puccs hírére azonnal jelentkezett a párizsi nagykövetségen Alain Juppé, az RPR főtitkára, s kérte, tudassam a magyar miniszterelnökkel,

nem fogják tűrni, hogy visszarendeződés következzen be a szovjet-magyar viszonyban. Levélben is megfogalmazta mondandóját, kérte személyesen adjam át üzenetét Antall Józsefnek. Az RPR azonban akkor még ellenzékben volt, a francia vezetés pedig eléggé visszafogottan reagált. Mitterrand elnök telefonon beszélt Antallal, de jóval óvatosabban, mint Juppé, inkább csak tájékozódni kívánt a számára sem világos helyzetben.

Hazajöttem Alain Juppé levelével, s néhány napon át a miniszterelnökségen követtem a moszkvai események alakulásának hazai hatásait. A magyar kormány határozottan kiállt Jelcin mellett, aminek kedvező hatásait a későbbiekben tapasztalhattuk. A puccs, szerencsére, végül is sikertelennek bizonyult, pár nappal később helyreállt az előző állapot. Folytatódott a Szovjetunió felbomlása, partnerünk így a szövetségi köztársaság helyett maga Oroszország lett. A következő évben Borisz Jelcin Budapestre látogatott, vele sikerült olyan módon megállapodnia a miniszterelnöknek, hogy az orosz-magyar kapcsolatok új összefüggés-rendszerbe kerültek.

Budapesten jártamban Antall, ha rövid időre is, mindig fogadott. Amikor a Jelcin-vizit után voltam nála, első dolga volt, hogy felelevenítse a történteket. A tárgyalások részleteiről már munkatársaitól értesültem. Antall azért kitért egy-két részletre. Arra például, hogy az angliai tárgyalásai után Budapestre érkező orosz delegáció láthatóan másnapos állapotban jelent meg a magyar Parlamentben. A miniszterelnöki szobában folytatott tárgyalás közben az orosz védelmi minisztert, Gracsovot elnyomta az álom. De a lényeg az volt, hogy a magyar félnek sikerült elfogadtatni az oroszokkal a maga feltételeit. 'Ha majd visszamégy Párizsba, kérlek, mondd el mindenkinek', mondta Antall. 'Tudniuk kell, hogy mi történt Budapesten.'

Természetesen elmondtam mindazoknak, akikkel kapcsolatban álltam a Quai d'Orsay-n és az Élysée-ben.

Az Oroszországban történt változásokat Nyugat-Európában kedvezően fogadták. Így volt ez a hagyományosan orosz szimpatizáns francia politikában is. 1993 szeptemberében Jacques Chirac Budapesten járt a jobbközép európai pártok éves konferenciáján. Előtte külön tanácskozott a magyar miniszterelnökkel. Ott voltam ezen a megbeszélésen, amely érdekes módon alakult. Chirac rokonszenvezett Antallal, barátjának tartotta, s ennek számtalanszor a tanújelét adta. Találkozójukon sorra vették az adott időszak valamennyi problémáját. Megközelítésük hasonló volt, az elképzelt megoldásokban is egyetértettek, egészen addig, míg az orosz kérdéshez nem értek. Chirac üdvözölte az

Oroszországban végbement politikai és gazdasági változásokat, s úgy ítélte meg, ezzel a kelet-nyugati kapcsolatokban új fejezet nyílik, Oroszországra ezentúl már szövetségesként tekinthetnek a nyugatiak. Antall azonban másként látta, s ki is fejtette nézőpontját. A magyarság történeti tapasztalatai, 1849, 1945 és 1956 egészen mást sugallnak, mondta, azt méghozzá, hogy a keleti nagyhatalom állandó veszélyt jelent Közép-Európa számára, és hogy ezért óvatosnak, sőt gyanakvónak kell maradnunk. Oroszország a középkor óta terjeszkedni kívánó hatalom, amely előbb-utóbb valami módon vissza kíván térni abba a régióba, amelyet ideiglenesen elhagyott. Chirac megköszönte Antall analízisét, s azzal zárta a megbeszélést, hogy át fogja gondolni és figyelembe fogja venni a magyar miniszterelnök elemzését.